TÖRNSCHÄRSKA GÅRDEN

© Åke Waldemar Larsson/ avfotograferad av Vladimira Tobolková / Malmö Museer

Törnschärska gården, längan ut mot Södergatan från gårdssidan. Enligt brandförsäkringen år 1828 var husen då ca 70 år gamla, dvs längorna byggda omkring år 1758. Gården köptes ca 1685 av borgmästaren Lars Persson Törnschiär, död 1691. Byggnaderna på fotografierna är alltså inte samma byggnader som stod på fastigheten när Törnschiär ägde den. Huset/gården har haft olika benämningar, beteckningar och adresser: Gård/hus nr 608, kvarteret 49 Oscar XIV; Södergatan 13, efter 1913 har den adress Södergatan 7; Törnschärska (även stavat Törnschiärska, Törnskärska) huset eller gården; Darins gård; Solidars gård

Lars Persson Törnschiär

Malmös ekonomiska underlag har från början utgjorts av sillfiske och handel, verksamheter som redan på 1320-talet tycks ha dominerats av tyska köpmän. Redan vid sekelskiftet 1300 hade så mycket kapital ackumulerats i staden att man kunde påbörja uppförandet av den nuvarande S:t Petri kyrka i tidstypisk baltisk tegelgotik. En kyrka som i färdigt skick blev Danmarks största medeltida stadskyrka.
Stadens södra begränsning har tidigare ansetts löpa längs Baltzarsgatan och Skomakaregatan. Där dessa båda gator möter Södergatan fanns enligt flera forskare det äldsta Söderport. I norr avgränsades staden av "byns plank", ett palissadverk som löpteomedelbart söder om Norra Vallgatan. Till staden räknades även stranden eller "fortaaen" som den kallades jinder 1300-talet. Även på stranden, utanför palissadverken, förekom bebyggelse. Den äldsta stadsbebyggelsen bestod till stora delar av mycket enkla husuppförda i korsvirke, stavverk eller skiftesverksteknik. Enstaka stenhus, byggda av tegel, har tidigt höjt sig över den i övrigt lantligt präglade stadsbebyggelsen. Dessa har dels legat blandade med den enklare bebyggelsen, dels utgjort hela räckor av stenbodar. Området mellan S:t Petri kyrka och det medeltida torget (nuv. kv Svanen) har under senmedeltiden haft en hög koncentration av stenhus men ingen del av Malmö har haft karaktär av fullt utvecklad stenstad under 1300-talet. Östergatan, Adelgatan och Västergatan. Denna sträckning kallades under medeltiden i sin helhet för Adelgatan. Torgbildningen som utgjorde stadens ekonomiska tyngdpunkt var ett gatutorg, en breddning av Adelgatan från Kansligatan till kv St:Gertrud. Mellan torget och St: Petri kyrka låg tingsplatsen och rådhuset. Rådhuset omnämnes första gången 1353. Även längs Södergatan fanns motsvarande breddning av gatan från Skomakaregatan/Baltzarsgatan och ned till nuvarande Stortorget. Denna del av Södergatan kan också ha brukats som torg under 1300-talet.

Malmö, där borgmästaren Lars Persson Törnschiär var verksam mellan åren 1667 och 1691.
Efter det att Skåne ryckts från Danmark genom Roskildefreden 1658 började den svenska regeringen omedelbart att placera svenskfödda tjänstemän på speciellt viktiga poster inom den skånska provinsförvaltningen. Inte minst gällde detta i städerna där den svenska överheten fann det angeläget att ha minst en svensk i varje rådstuga. Det visade sig nämligen ganska snart att det fanns anledning för svenskarna att betrakta malmöborna med stor misstänksamhet. I synnerhet Malmösammansvärjningen under vintern 1658-59 ledde till att de svenska myndigheternas vaksamhet skärptes. Till en början måste regeringen gå försiktigt fram för att inte bli beskylld för att bryta mot fredstraktaten. Skåningarna hade i Roskilde blivit lovade att få behålla sina gamla lagar och förordningar, vilket ju krävde att ämbetsmän och domare också i fortsättningen skulle vara väl insatta i dansk rätt. Den svenska regeringen visste emellertid hur slipstenen skulle dras. På ett smidigt sätt kringgick man garantilöftet genom att inrätta nya kungliga ämbeten i de skånska städerna. Till innehavare av dessa ämbeten utsågs pålitliga svenska män. I Malmö inrättades sålunda kort efter Roskildefreden inte mindre än tre nya ämbeten. Lars Törnschiär kom från en borgarfamilj i Kalmar. Hans far, Peder Knutsson, var köpman och satt som rådman i stadens styrelse. Han tillhörde alltså det högre skiktet inom borgerskapet. Tydligen saknade han varken ambition eller ekonomiska resurser, eftersom han kunde skicka två söner till universitetet i Uppsala. . Efter studieåren i Uppsala gjorde Knut Törnschiär en snabb ämbetsmannakarriär, som förde honom fram i närheten av landets makthavare. Redan 1661 — han var då 25 år gammal — fick han en befattning som kassör vid änkedrottningen Hedvig Eleonoras hovförvaltning.

Några år senare avancerade han till hovkamrerare och "hauptman" (högste styresman) över änkedrottningens län. Efter ytterligare en tid blev han adlad och uppnådde därmed det mål som så många ofrälse ämbetsmän ivrigt strävade efter. Han antog då namnet Törnhielm. På hösten 1667 öppnade sig en möjlighet för Lars Törnschiär att få en tjänst i den skånska provinsens huvudstad. Syndicustjänsten i Malmö blev nämligen vakant, då den förste innehavaren av detta ämbete, Daniel Faxell, avancerade till borgmästare i staden. Törnschiärs goda förbindelser med hovet och kretsarna därikring har säkert också betraktats som en tung merit. Törnschiär var också väl anskriven hos generalguvernören Gustaf Banér som hade stött honom i hans kamp för att få behålla de mycket goda löneförmånerna. Sedan Gustaf Ban6- lämnat generalguvernörsposten 1668, blev landshövding Augustin Leijonskiöld chef för den civila förvaltningen. Det blev därför Leijonskiöld som godkände valet av "äldste rådmannen, ärborne, aktbare, vis och välförståndige" Lars Persson Törnschiär till borgmästare i Malmö (28/10 1670). Därmed hade Törnschiär efter knappt tre års tjänst i Malmö nått den högsta positionen inom stadens förvaltning och styrelse. I tjugo års tid fram till sin död 1691 skulle han intaga en ledande ställning i staden. I och med att Skåne blev svenskt hade skåningarna fått rätt att skicka representanter till den svenska riksdagen. Borgerskapet i Malmö representerades vid 1664 års riksdag av inte mindre än tre herredagsmän. Två av dessa var infödda skåningar, borgmästaren Hans Aagesen och köpmannen Albrecht Dirichsen, den tredje var den svenskfödde syndicus Daniel Faxell, som nu avancerat till borgmästare. När det 1672 blev aktuellt att välja representanter till riksdagen, visade det sig att ingen av de föreslagna borgarna ville åtaga sig att resa till riksdagen. Resultatet blev att två av borgmästarna, Sigmund Aschenborn och Lars Törnschiär, lät sig övertalas att fara till riksdagen. Malmö, som fjorton år tidigare varit det danska rikets andra stad, kom alltså vid denna riksdag att representeras av en tyskspråkig och en svenskspråkig riksdagsman. Både Aschenborn och Törnschiär hade då endast några få år varit bosatta i staden.

I Malmö hade Törnschiär snart etablerat sig som husägare. Genom sitt giftermål 1671 med Karine Nilsdotter, änka efter köpmannen Hans Jörgensen Holst, blev han ägare till en större gård (gammalt nummer 378) vid östra sidan av Södergatan (Söndergaden) ungefär mitt emot Flensburgska huset. Efter hand förvärvade han flera fastigheter på olika håll i staden. Omkring 1685 inköpte han en stor gård, värderad till 1 300 daler silvermynt, som låg "wästan på Syndergatan" och som idag i restaurerat skick kallas Törnschiärska gården. Övriga fastigheter var år 1696 taxerade till sammanlagt omkring 2 000 daler silvermynt. Två av fastigheterna låg på Väster (Gråbrödersgatan gammalt nr 443 och 444), värderade till 500 resp. 250 daler silvermynt. Två hus med hage var belägna på "Dägnegatan" (Djäknegatan). I Törnschiärs fastighetsbestånd ingick dessutom flera hus vid Segemölla. Där hade han dessutom låtit uppföra en "stampemölla", där de grövre tygsorterna, som framställdes vid hans klädesmanufaktur, genomgick en särskild behandling. Samtliga byggnader vid Segemölla värderades till 500 daler silvermynt. Törnschiärs intresse för affärer engagerade honom också i ett mera omfattande företag. Efter Skånska krigets slut hade ett barnhus inrättats i Malmö. Avsikten var att man ville söka komma till rätta med ett av tidens sociala problem: barn- och ungdomstiggeriet. I barnhuset skulle man ta hand om föräldralösa barn, som där skulle få möjlighet att lära sig ett nyttigt hantverk. Barnhuset skulle finansieras med statliga medel. Karl XI lovade att stödja inrättningen med 4 000 daler silvermynt. Man såg också barnhuset som ett hjälpmedel i försvenskningsarbetet genom att man där fick tillfälle att lära barnen läsa och skriva svenska. Den 4 april 1691 nämnes han sista gången som närvarande i rätten och i början av maj samma år omtalas han som död.
Lars Törnschiär var en av de allra första svenskfödda ämbetsmännen som verkade i Malmö efter Roskildefreden. I drygt två decennier styrde han staden under den besvärliga övergången från danskt till svenskt. Under sin livstid var han givetvis en välbekant person för alla malmöbor. Åt eftervärlden har hans namn bevarats i ett gatunamn och i benämningen på den gård på Södergatan som han och hans familj ägde mellan 1685 och 1718.

TÖRNSCHÄRSKA GÅRDEN

© Åke Waldemar Larsson / avfotograferad av Vladimira Tabáková / Malmö Museer

Törnschärska gården, längan ut mot Södergatan från gårdssidan. Enligt brandförsäkringen år 1828 var husen då ca 70 år gamla, dvs längorna byggda omkring år 1758. Gården köptes ca 1685 av borgmästaren Lars Persson Törnschiär, död 1691. Byggnaderna på fotografierna är alltså inte samma byggnader som stod på fastigheten när Törnschiär ägde den. Huset/gården har haft olika benämningar, beteckningar och adresser: Gård/hus nr 608, kvarteret 49 Oscar XIV; Södergatan 13, efter 1913 har den adress Södergatan 7; Törnschärska (även stavat Törnschiärska, Törnskärska) huset eller gården; Darins gård; Solidars gård

Under 1600-talet uppträdde snapphanarna som känt begrepp. Namnets ursprung går dock tillbaka till 1560-talet. Sven Poulsen var en av ledarna. Med sina fåtaliga ”friskyttar” gick han bl.a. till anfall mot hela svenska armén när denna 1657 bröt in över Hallandsåsen. På våren 1677 reste Johan Gyllenstierna med en stor trupp svenska soldater runt i socknarna för att få den manliga befolkningen att skriva på en trohetsförsäkring till den svenske kungen. Man lovade amnesti och hotade med svåra repressalier om man samarbetade med snapphanarna. För att statuera exempel gav Karl XI i april 1678 order om att bränna ner Örkeneds socken, som var ett av de värsta tillhållen för snapphanar, samt att alla vapenföra män skulle avrättas. Befolkningen hann till största del sätta sig i säkerhet, men några slogs ihjäl, gårdarna brändes och åkrarna skövlades. Dessa våldshandlingar gjorde att befolkningen alltmer drog sig för att hjälpa friskyttarna. Det blev härigenom allt svårare att särskilja frihetskämpar från vanliga rövare.

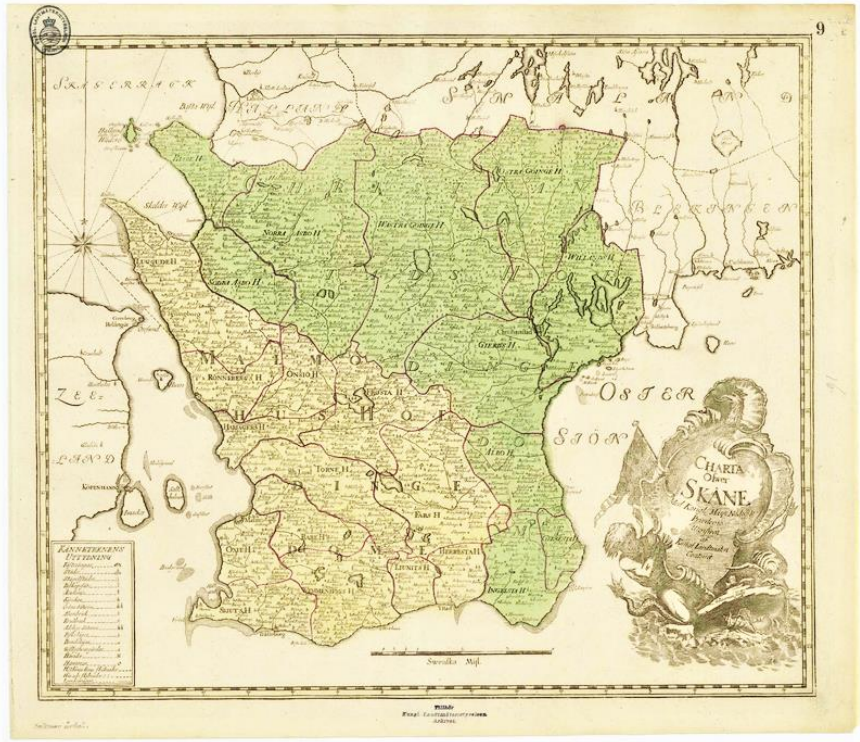

Då kriget om Skåne 1675 inleddes hade landskapet 180 000 invånare, år 1718 var de 132 800, en minskning med 26 procent. Cirka 15 000 flydde till Danmark, 8,5 procent av befolkningen.

Totalt utskrev Sverige fram till 1713 cirka 30 000 skånska pojkar till den svenska armén. Många av dem tvångsförflyttades till Baltikum. Samtidigt inkvarterades svenskar i de skånska byarna, där de uppmanades att gifta sig med skånska flickor och försöka överta gårdarna.

Försvenskningen skedde på flera plan. På marknivån slog man hänsynslöst till mot varje motståndskämpe som påträffades. Han torterades offentligt och blev sedan avrättad under brutala former, för att avskräcka andra upproriska. En vanlig metod var att fången brändes med glödande järn varpå en järnstång kördes in i ändtarmen och ut genom näsan. Kroppen spikades sedan upp på ett träd.

Karl XI:s order innehåller bland annat följande rader:

När han till Örkenö kommer varest snapphanarna icke allenast lärer hava tagit sitt största retirade utan jämväl mesta rovet förvarat låter han i hela socknen nederhugga allt manskap som kan gevär bära, skonar allenast kvinnkön och barnen, men bränner upp gårdarna sedan boskapen och viktualiepersedlarna äro utburne och salverade. Givandes allt övrigt vad där finnes till skövling. Dock att allt sker med god ordning för att Kungl.M:t:s rätte intention genom flykt icke eftersatt varder.

Ordern var kort att avrätta alla män som kunde hantera ett gevär och bränna ner alla gårdar och plundra allt av värde, inklusive boskap.